

Красен Камбуров

ИЗКУШЕНИЯ
В ЗДРАЧА
Редове за художници

София, 2018

Всички права запазени. Нито една част от тази книга не може да бъде размножавана или предавана по какъвто и да било начин без изричното съгласие на автора и на издателство „Изток-Запад“.

© Красен Камбуров, автор, 2018
© Издателство „Изток-Запад“, 2018

ISBN 978-619-01-0324-0

КРАСЕН КАМБУРОВ

ИЗКУШЕНИЯ В ЗДРАЧА

Редове за художници

Съдържание

Предислов	7
-----------------	---

ПОДЛИСТНИЦИ

Мадам Рекамие	11
<i>Жан Луи Давид</i>	

Странник в море от мъгла	17
<i>Каспар Давид Фридрих</i>	

Герника.....	23
<i>Пабло Пикасо</i>	

Круши	28
<i>Бартоломео Бимби</i>	

Поклонение на влъхвите	34
<i>Сандро Ботичели</i>	

Измиване нозете на апостолите	39
<i>Тинторето</i>	

Синьо небе	46
<i>Василий Кандински</i>	

Лебеди, отразени в слонове	51
<i>Салвадор Дали</i>	

Вавилонската кула	57
<i>Питер Брьогел</i>	

Изкушението на свети Антоний	63
<i>Йеронимус Бош</i>	

Вакханалия	71
<i>Тициан</i>	

Предаването на Бреда	79
<i>Диего Веласкес</i>	
Превземането на Константинопол от кръстоносците в 1204 г. ..	85
<i>Дьолакроа</i>	
Парнас	91
<i>Пусен</i>	
Еврейска невеста	102
<i>Рембранд</i>	
Моление за чашата, Агония в градината	109
<i>Андрея Мантеня</i>	
Сатурн изяжда децата си	114
<i>Гоя</i>	

ЕСЕТА

Писмо до Кристина Олсън	127
Две испански рими	140
<i>Фантазия по два портрета на Диего Веласкес</i>	
Бяло в бяло	150
Притча за Йосиф Дърводелеца	159
<i>Един мотив от старата нидерландска живопис</i>	
Фараонът и неръждаемите гиганти	170
Историята на боксера.....	175
<i>Една непредвидена тема</i>	
Думи за Сфинкса.....	195
<i>Послеслов към „Камен дел“</i>	
Възелът на Гордий	202
Иронична енциклопедия на битието и на отвъдното.....	221
<i>Георги Цанков</i>	

Предислов

Първите редове, подлистниците, писах наскоро и са комай едничкото, що съм редил по план и за седмичник. Уговорих се с неговия издател да стъкмя и му връча една къса книжка за художници, пък той да си вади по избор за всеки брой. Цел: пролетно разведряне на бронейните му страници. Бях прехвърлил вече половината, когато въпросното издание, уж независимо, нагази с двата крака в такова независимо тресавище, че вдигнах ръце от този си ангажимент. А и да убеждаваш бронейника, че сребърните облаци в някоя картина са по-съдбовни от сребърника в неговия джоб – е въздухарщина чиста проба. Писани набързо и за вестник, редовете си останаха само в зачатък и неуниформени, но по-добре. Защото репродукциите, които щяха да ги онагледяват, биха били кошмарни, предвид клоаката, отдето е измъкната хартията за това издание.

Донейде като оправдание за подлистниците, тук добавям и текстове, които, поне по първоначален импулс, са свързани с пластичните изкуства. Повечето са писани и публикувани още преди две десетилетия. А най-старият текст, още в ръкопис, в края на 80-те вдигна някакъв си плах ропот между етажите на Института по философия, където служех тогава. Поропта-поропта онзи текст, пък се кротна между същите етажи и чистачката леля Гена го измете заедно с някои по-важни неща.

Знаеше леля Гена кога да мете. Народът чу нейния уред и само след година пое към площадите, нарамил и той метли разноцветни.

Стари страсти, както се вижда. Отмрели дори.

П о д л и с т н и ц и

Мадам Рекамие

Жан Луи Давид

Лувър, Париж

В един нявгашен майски следобед гледам през отворения прозорец и се чудя на брезата отсреща – пръхкаво-зелена, и на младия смърч до нея – мургав и непоклатим. Мъж и баща вече, но нравът ми е детски, учудвам се веднага, начаса – учудването е вечната ми беда, ала и то ме храни до днес. Вместо да си кажа, че това е нормалният ред и ход на Природата, хрумва ми, че всяко зелено е родено да пази и щади някое друго зелено; и че още нисичкият смърч е анонимен оловен войник, долетял тук нощес за да бди над плахата ни бреза; и че всяко зелено върви в крак с някое друго – върви чак до безсмъртието. Гледам и тъй се унасям, че го казвам дори на глас: Чак до Безсмъртието!

В същия миг дъщеря ми зад мен възкликва: И защо си е разпиляла така роклята? Защо не я е прибрала под себе си на креслото? Обръщам се и се надвесвам над бюрото, дето тя, ученичка-приложничка, прелиства френски албум с откоleshни красавици. Виж, сочи тя портрета на мадам Рекамие. Познат е всекиму, самото съвършенство, но дъщеря ми е почти възмутена от небрежността на мадам към роклята и. От нагласената небрежност, тъй да се каже, явно съгласувана между модела и художника. Как мислиш, татко, защо е така?, повтаря тя и без да ми дава време за мислене вече преценява друга красавица, а след час вече е забравила своето несъгласие с портрета, както и аз – за смърча-оловен войник.

Това преди години. Сега разбираш, читателю, защо темата на първия ни подлистник, случайна за теб – за мене не е. Прос-

то нявгашият въпрос на дъщеря ми изплува още при разговора с издателя, но аз, вече съгласен с предложението му, намекнах, че като пиша се накървявам (зная-зная, кимна тъжно той); и че ако се натъкна на някой проблем, а нямам място да си го обясня, ще излезе сакат или криво озъбен, та каква полза за мен и читателя, камо ли за проблема. Гледай картината по домашному, сякаш пръв път я виждаш, посъветва ме той, пък ако някой се погняви на редовете ти, да им търси опровержение в интернет или в академичните трактати.

Разбира се аз и читателят вече сме виждали „Мадам Рекамие“, та ни е трудно да я гледаме непреднамерено. Но да опитаме и то тъкмо с възгласа на дъщеря ми за разпиляната рокля, който няма как да не бе спонтанен.

Ако за миг си представим, че тя е скатана под нозете на мадам, спартанският интериор ще добие съвсем клинически вид, а софата (най-неудобната мебел на вси векове, която именно след този портрет е известна като софа-Рекамие) – ще се превърне почти в санитарна количка. Естествено не с това се е съобразявал Давид. Отпускайки роклята (робата) доземи и то в центъра на картината, той ползва прастарата условност за красотата на диплата, на гънката, датираща още от елинската скулптура; гънката, която е и букварен академичен етюд, и самостоятелно изображение у ренесансовите класици („Коляно на ангел“, Леонардо); гънката, която дава на тялото нов глас и под нея то пее по-изразително; гънката, неочакван възглас на душата. При неизброимите фигури из готическите портали тя ни се види схематична, да не кажа индустриална. Твърде често – да, но каква да е тя, щом едновременно е ритъм и на всеобщото катедрално устреление, и на човешкото сърце, биещо под нея. В мига обаче, щом зърнем, че стъпалото на Богородица или на св. Серапион се подава по-дръзко и руши тръбовидната гънка, сигурни сме, че не стъпалото се е решило на тази дързост – а сърцето.

За да избегнем екскурси върху гънката – от старата нидерландска живопис, дето тя е екстазът на молението, през барока, дето е вече зазубрен, разглезен и разхайтен шаблон, и през официалните портрети на Луи XIV или английската му съвременница Ана, зад които колосани гънки виждаме не чо-

веци, а манекени с мравчи лица, заемащи една петдесета от платното – ще подчертаем по-важното: Джорджоне и Тициан подгъват постелята под своите богини на същото място, дето и Давид е разпилял роклята на Жюли Рекамие. Това уж нехайно движение, предложено от художника и одобрено от модела, внася ласка и сутрешно дружелюбие в инак аскетичното платно. Аскетично, то се запомва досущ вензел, преди още да помислиш върху изобразеното, досущ „Смъртта на Марат“ или „Наполеон минава Алпите“, като в последното Давид щедро е нагънал плаща на корсиканеца.

Но коя е дамата? Тя позира в Лувър (преди още да е музей), но понеже нищо край нея не подсказва, че е именно Жюли, след два века можем да решим, че якобинецът Давид е поканил от улицата някоя кръшна санкюлотка или просто платена натурщица, нагласил я е в стойката, заета от античен саркофаг, и я запамятава в шедьовър. Петдесет години по-рано Буше също рисува една дама, но я обгражда с толкова атрибути и потребности (аксесоари) на най-бляскав бит, че зърнем ли я, веднага се сещаме за нейния ранг: О, да, мадам Помпадур! Не мога да дам предпочитание на някой от двата портрета, но тъкмо лаконизмът на Давид, съчетан с монохромната гама на изкласила ръж, прави творбата му по-запомняща се.

Когато изписват полегнали модели, художниците почти по задължение ги удължават. (Обратно, Кореджо и Гоя ги полагат в такива ракурси, че ги скъсяват). Но и без това идеализиране – удължаването цели именно идеала!, и особено както е вместена върху осакатяващата софа – Жюли Рекамие ще да е била ръстова мома. Но стремежът към академичен идеал не е ли навредил на нейната шия, която силно се съмнявам да е била тъй висока?

Стойката (позата) на мадам е незабравима, тя наистина е стойка-вензел, но също е отколешна художествена условност. Ала ако се вгледаме в почти йератичното и спокойствие – не ще ли почувстваме нервността и мускулното напрежение на модела, при това подложен на немалко сеанси? С ляв лакет върху възглавката и праметнат десен крак, естественото място, в което би гледала Жюли, е отвесния тъмен ръб (ъгъл). Жюли наивно е попитала защо да не полегне с лице към Да-

вид, подпряна на десния си лакет, но творецът отново я поканва да е тялом към стената (фона) и рязко да извърне глава към него, което увивно движение е великолепно за саркофаг, но физиологичен гърч за жив модел. Особено за дясната ръка. В заповяданата стойка тя трябва да кротува върху бедрото – пръстите и са точно в средата на картината – и може би Жюли смутено ги е помръдвала, докато веднъж не издържа и предлага портрета и да довърши не самият Давид, а Жерар. Според спомените Давид се разсърдил и посъветвал приятеля си да приеме нейното предложение, но Жерар отказал, затова когато Жюли дошла в Лувър за поредния сеанс, якобинецът бил категоричен: „Жените имат свои капризи, художниците свои. Позволете да удовлетвори своя каприз: оставям вашия портрет в сегашното му състояние“. Говори се, че Давид до края на живота си се каял за своето решение, но ние му благодарим за каприза. Както благодарим и на двадесет и три годишната Жюли Рекамие, съвсем млада стопанка на блестящ парижки салон, която напуска скованата си поза и се заема с далеч по-празничните си делници. По-късно Енгр добавя в картината свещника, а тогава е година 1800.

Каква разделна дата! Директорията току-що е пометена и като член французки консул се изстъпва бързоногият корсиканец, засега известен като Бонапарте. Шилер слага подписа си под „Мария Стюарт“, а в предните тридесетина месеца са се родили Хайне, Мицкевич, Балзак, Пушкин. След две години ще види света и Юго, който ще клейми с мойсеев гняв онова разделно време, отпуснало великите юзди на Първата република и понесло се стремглаво към позор и слава имперска.

Но да довършим редовете си, както подобава на днешен подлистник. Читателю, искаш ли да споделя с теб по какво нашето време не си прилича с онова отпреди двеста и десет години? Ха, та по какво да си прилича онази героична епоха – с нашата лайнниана? Дори мъжката прическа тип „отсечена глава“, която точно тогава е на мода, не би отивала на съвременните яки вратове. Нима не затова мъжете ни ходят с бръснати глави? Съгласен съм, ето защо ще дам само един гротесков пример, който фокусира отчайващата разлика в проклятието, названо култура.

Когато Жюли се изтощава да позира в условната поза, от която обаче се ражда шедьовър, находящ се в Лувъра – тя плахо зове Давид да прекрати сеансите и цяла се извърща в молителна тръпка: Жан, вярвам в окото и в ръката ти, но мисля, че е достатъчно! Сетне сваля корделата от главата си и тръсва къдрици. Тъй е било.

Акак би било сега? Давам си сметка, че тогавашните и днешните политико-социални реалности са несъпоставими, но се питам възможно ли е сега да поканим за портрет някоя двадесет годишна родна мома и то в сутрешния и тоалет, боса, без грим и нощни труфила, и да я поизмъчим в няколко сеанса с едничкото художествено предусловие да не носи мобифон със себе си? И ще се съгласи ли тя заради пари и слава (Жюли нехае за тях) да потърпи, без ненужни гърчове и рекове на английски диалект, та да се озове ако не в Лувъра, поне в колекцията на Гриша Ганчев? От коя прослойка да подберем и поканим тази мома? Санкюлотки у нас няма, но де са и феите-съдържателки на аристократични домове? Все пак ако издирих някоя нелегална съдържателка, нима тя не ще застави художника да я изобрази не само като „Голямата Одалиска“ на Енгр – с три гръбначни прешлена в повече и с анатомически невъзможен крак, а и в поза кубистична, поза кресчендо, поза „мълния пада върху диван“, която ще е достоен вензел на съвременното ни проклетие, назовано култура? Или тази наша съдържателка ще предпочете не да поляга връз неудобни софи и да заема условни саркофазни пози – а да се слее с гмежта плейметки и певачки, за да се чекне без никаква условност и крещейки сеансите никога да не свършват?

Тъжно, читателю. Жюли отколе е прах. Прах са и Давид, и Бонапарте, и гилотинираните, че и парижките парвенюта, пъчещи се с прическа на гилотиниран. Но ако за тях има какво да си спомним – то поне е пред очите ни, ето „Мадам Рекамие“, – какво ще си спомнят за нас не след двеста, а само след двайсет години онез, дето ще тъпчат нашата прах? Въпроси много, всъщност един.

Де е утринната роба на Жюли, пази ли се? Ще се усмихнете: Че защо да я пазят, дрешка някаква! Вярно, но за да я има тази дрешка и за да я навлече Жюли, и да влезе в класическата условност на портрета – били са необходими важни

предпоставки: земетръсни, вулкански, флорални, фаунистични и етнически. Като начало Азия трябвало да се обособи в материк, сетне в източната му част да набъбне Китай, в него пък да поникнат волни черници и да защъкат буби; още посетне, когато от реброто на китаеца разцъфне китайката и той прецени, че излишното му ребро ще изглежда най-красиво, ако го накипри в коприна; и още по-сетне, когато с хилядолетния си труд той превърне сока на червея в тъкан нечута; и още по – когато чуе, че далеко на запад дивите германски племена вече са започнали да говорят и се озъртат с какво да прикрият голотата си, и когато китаецът ги съжали и дръзне да обменя коприна срещу честната дума на западняците; да, тогава жълтият човек ще проточи безкрайния Път на коприната през Такламакан, Хиндокуш и Каспия, или направо ще я качи на джонки и ще я извозва под тъмните чресла на Индия и Африка и после през Атлантика до голия и невеж, но честен Запад; целият тоз оборот, в който ще гинат герои, францисканци и просто разбойници, и който ще смуче пари, пари и пак пари, за да изникнат гилдии, фабрики, пролетариат, стачкуващи и стачкоизменници – тоз оборот, читателю, ще изтъче утринната роба на Жюли. Но преди това начесто ще пада един висок и безшумен топор на площада, назован днес Съгласие!

Достатъчно, ясно за какво е дума, пък и вече изчерпахте мястото си на страницата. Започвате с палеозойски трусове и свършвате със сутрешния тоалет на Жюли. Страховит пробег, няма що. Впрочем, тъй ще да е било. От мировата катастрофа – до молбата на мома връз неудобна софа. Но нима това е ходът на цивилизацията? Нима тъй надребнява, нима тъй заситня този ход, че нявга дъщеря ми да се учуди защо хубавицата не подгъне под себе си дипломите на коприната?

Да, тъй заситня. Но нали тъкмо ненужната и несговорчива диплоа бе тема на настоящия подлистник? До следващия петък, читателю.